

Универзитет у Београду, Филозофски факултет –
Одјељење за социологију, Београд

DOI 10.5937/kultura1757182L

УДК 316.343-057.66(497.11)

316.624.2-057.66(497.11)

оригиналан научни рад

КО ЈЕ БЕСКУЋНИК

ПРИЧЕ ИЗ ПРИХВАТИЛИШТА ЗА СТАРА И ОДРАСЛА ЛИЦА У БЕОГРАДУ

Сажетак: У овом раду се бавимо анализом наратива корисника Прихватилишта за одрасла и стара лица у Београду о себи и другима. Циљ је био да препознамо и опишемо идентитетске нити помоћу којих се представљају. Да бисмо разумјели наративе наших саговорника, било је неопходно да уважимо и миље у којем се дешава причање. Ријеч је о специфичном контексту – установи за збрињавање лица у социјалној потреби – бескућника, који обликује не само начине сусретања са другима, већ и верзије истине о себи. Концептуални оквир студије је пронађен у социјалном конструкционизму, а полазна претпоставка која је руководила нашу анализу је да је процес рада на идентитету интерактиван по својој природи. Другим ријечима, одговор на питање идентитета креирамо у сусрету са другима и са самим собом. Да упознамо неке лично референтне идентитетске тачке нама је омогућио дубински интервју са петорицом иштићеника установе. У њиховим наративима смо препознали важне идентитетске нити: личне особине, вриједности и значајне друге у односу на које граде/бране идентитете.

Кључне ријечи: Прихватилиште, бескућници, идентитети, социјални конструкционизам

Увод

Бескућништво – отјелотворење крајње маргинализације појединца, појава је са којом се сусрећу сва савремена друштва. Ризик од уласка у ситуацију бескућништва и живљење овог искуства је присутан не само у неразвијеним, и

друштвима у развоју, већ и у напредним земљама Запада.¹ И поред тога што је ријеч о опште присутном феномену, нема поузданих података о бројности ове популације. Судаћи по неким процјенама ово искуство на глобалном нивоу живи преко милијарду људи.² Бескућницима³ се тако сматрају три милиона становника Европске Уније, док, када је ријеч о нашој земљи, процјене знатно варирају. По оптимистичнијој верзији, са ситуацијом бескућништва се сусреће око 20.000 особа, но процјене сачињене на основу ригорозније методологије говоре да је ова бројка знатно виша.⁴

Уз замагљену статистичку слику, овај феномен прати и операционални плуралитет. Захваљујући томе што бескућништво дефинишу на различите начине легислатива, тезе о тзв. континуитету, статистика и јавни дискурс⁵, захватамо недовољно од, и различите аспекте, овог феномена.

Стога не треба да чуди да мишљења да је ово операционално мноштво неупотребљиво и застарјело⁶, нису усамљена. Но, с друге стране, не можемо спорити да су чак и такве дефиниције за истраживача ове тематике корисне. У њима је наине садржан (јавни, научни и политички) дискурс који окружује бескућништво, а који би се могао овако сумирати. Ријеч је о девијантној појави, чији узорци се налазе у личној дисфункционалности или чак абнормалности. Оно је посљедица моралног извитоперења узрокованог беспосличарањем и нерадом⁷, што потврђују и налази научних истраживања.⁸ Људи који живе искуство бескућништва су препознати као луди или лијени, пијани, дрогирани.⁹ На

1 Levinson, D. and Ross, M. (2007) *Homelessness handbook*, Great Barrington, Massachusetts: Berkshire Publishing Group LLC. pp. 367-374.

2 Југовић, А. и Луковић, М. (2012) Феномен бескућништва у савременом друштву, *Социјална мисао*, 4, стр. 12.

3 У овом случају реалност је демантовала процјене. Наине, када је ријеч о ЕУ постојала је бојазан да ће број људи са искуством бескућништва почетком 2000-тих износити 6.6 милиона; Видјети: Bobić, M. (2014) *Beskućnici u Srbiji danas*, Beograd: Republički zavod za statistiku, str. 11-12.

4 Исто, стр. 17.

5 Ravenhill, M. (2008) *The culture of homelessness*, UK, USA Ashgate: Publishing Limited, pp. 6-8.

6 McCarthy, L. (2013) Homelessness and identity: a critical review of the literature and theory, *People, Place & Policy Online*, 7/1, p. 47.

7 Југовић, А. и Луковић, М. нав. дјело, стр. 20-21.

8 Исто, стр. 20-21; Sarajlija, M. (2012) Psihijatrijski poremećaji u populaciji beskućnika, *Socijalna misao*, 4, str. 118.

9 Југовић, А. и Луковић, М. нав. дјело, стр. 20-21., Whang, I., Blaming Whang, I. and Min, E. Discourse Analysis of Television News on Public Antagonism Against the Homeless, in: *Reading the Homeless*, editor Min,

њих примјењујемо принцип метонимије¹⁰ – сви су они исти, без разлике. Они тако постају другост¹¹ која има само једно лице.¹² Или другачије казано они су *Нико*.¹³

У прилог таквом њиховом друштвеном статусу свједочи факт да је присуство бескућника од стране обичних грађана без изузетка игнорисано, у толикој мјери да чак и отворени знаци пропасти и патње људи на улици не успјевају да доведу до јавне реакције ширих размијера.¹⁴ Одуство емпатије је судећи по Равенхиловој израз потребе да се сачувамо од сучељавања са правом трагедијом. На њу *звиркамо у пролазу* и тјешимо се есенцијалистичком стратегијом.¹⁵ Ријечју, прихватимо тезу да су разлике међу људима суштинске, непромјенљиве и вјечне.

Могућ је и други пол реакције, за који вјерујемо да није ништа друго до ли агресивни покушај да се уништи *Нико*. Ријеч је о отвореном непријатељству. Оно настаје као последица увида у непожељну реалност која се настоји држати по страни – ван видног поља. Чини се наиме, да суочавање посмодерног човјека са могућношћу коју оличава бескућништво – да се из позиције рефлексивног побједника који може да конзумира – купује идентитетске нити¹⁶ потребне да остане на *површини*, пређе у табор губитника – оних који

E. (1999) Westport, Connecticut, London: Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 95-96.

10 Whang, I. and Min, E. Blaming the Homeless: The Populist Aspect of Network TV News, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, p. 123.

11 Њихов такав статус – непостојећих (често и у нормативном, а готово увијек у симболичном смислу), би могао бити објашњен кроз призму неолибералне логике. Они наиме, не могу бити објект експлоатације, као што је то случај са успјешни(и)м становником постмодерног друштва, нити имају могућност да се продају на тржишту рада Kramer, Lee, 1999.

12 Kramer, M. E. and Lee, S. Homelessness: The Other as Object, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 136-137.

13 Крамер и Ли сматрају да појединци у савременом друштву не продају своје способности, већ себе. Они су својеврсни кадавери који се конфронтирају савременом нихилизму.

14 Ravenhill, M. (2008) *The culture of homelessness*, UK, USA Ashgate: Publishing Limited, p. 27.

15 Young, J. (1999) *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*, USA: Sage Publication, Ltd, p. 105.

16 Ber, V. (2001) *Uvod u socijalni konstrukcionizam*, Beograd: Zepter Book World, str. 87.

су потонули у тржишној бици¹⁷, рађа агресивни захтјев да се поништи слика о реалности.

Између ова два екстрема лежи трећа, рјеђе коришћена могућност. Ријеч је о добротинству или меком хуманизму како га називају поједини аутори.¹⁸ Иако у мањини, његове домете један број теоретичара критикује. Тако неки¹⁹ упиру притом на крајњу посљедицу добротинства – стварање зависничког менталитета, док Равенхилова (2008) поставља круцијално питање, којем се нема шта ни додати ни одузети. Оно гласи: због чега се много новца даје на збрињавање људи који живе на улици, али се ништа не чини како они тамо не би доспјели?

Гледано из угла функционалистичке социологије, овакав пропуст произилази из потребе одговорних, врлих грађана (савремених) друштава да уоче дистинктивно другачијег. На тај начин они потврђују и своју нормалност и социјалну привилегованост, коју ће настојати да сачувају.²⁰ Можда је то један од разлога због којег наратив о бескућништву није добио статус моралне панике. Наиме, чак и у ситуацијама које погодују њеном рађању какве су нпр. брутална виктимизација или насиље извршено од људи који живе ово искуство²¹, бескућништво остаје на нивоу социјалног проблема.²² Јавност не тражи да бескућници буду заштићени, политичари нису укључени у овај дискурс, а законска регулатива остаје непромјењена.

Стиче се утисак да о бескућницима друштво не брине,²³ а да та оцјена није претјерана, посебно када је ријеч о нашој

17 Осамдесетих година XX вијека упоредо са економском трансформацијом и посљедичним порастом незапослености дешава се и пораст броја бескућника. Видјети: Graland, D. (2001) *The Culture of Control*, Chicago: The University of Chicago Press.

18 Whang, I. and Min, E. nav. djelo, p. 131.

19 Fiske, J. For Cultural Interpretaton: A Study of the Culture of Homelessness, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999) Westport, Connecticut, London: Greenwood Publishing Group, Praeger, p. 8.

20 Љубичић, М. (2014) Виктимизација и сиромаштво: о жртвама и жртвованима у Србији, *Социолошки преглед*, vol. XLVIII (2014), бр. 4, стр. 570.

21 Дobar примјер оваквог стања ствари су скорији догађаји у нашој земљи (видети: <http://www.alo.rs/skitnici-cupali-nokte-i-zivog-ga-zapalili/115881>; <http://www.blic.rs/vesti/hronika/ubistvo-na-medaku-pijana-svada-dva-prijatelja-slucajno-dovela-do-stravicne-tragedije/jn4q9y7>).

22 Оцић (2014: 68) наводи да је у Р. Србији почев од 2000. године донесено преко 140 различитих стратегија које се односе на најразличитије аспекте друштвеног живота. Ниједна од њих се не бави питањем бескућништва. Упоредити: Ignjatović, Đ. (2014) *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 246.

23 Kramer, M. E. and Lee, S. nav. djelo, p. 154.

земљи свједочи одсуство стратегија²⁴ и системских рјешења овог очигледног проблема све већег броја људи.²⁵ Бескућништво тако и даље није јасно дефинисано, осим ријетких студија, мало истраживано, статистички се евидентира и прати тек однедавно,²⁶ а консензус око тога шта урадити у области превентиве не постоји. Проактивни приступ је чини се, присутан једино у домену легислативе, чији су домети вјерујемо – контрапродуктивни. Ријеч је наике о томе да се понашања карактеристична за људе који припадају култури бескућника,²⁷ а којим се угрожава спокојство грађана или крши јавни ред и мир, (прекршајно) кажњавају.²⁸ Оваква нормативна рјешења људе који живе искуство бескућника сврставају у категорију криминалаца, а њихово понашање у криминалитет сиромашних.²⁹ У крајњем скору, оваква пракса у чији манифестни циљ да заштите спокојство грађана, јавни ред и мир, не треба сумњати, са собом повлачи и симболично – алудирајући да су сами одговорни за своје стање³⁰, и формално (прекршајно) *окривљивање* бескућника.³¹ Критичари из редова структуралиста и социјалних конструкциониста уочавају да је на дјелу инверзна логика: посљедица постаје узрок, а узрок посљедица.³²

24 Земље чланице Европске Уније су у том погледу далеко проактивније. Оне су усвојиле законска рјешења и стратегије борбе против бескућништва (Kramer, L. nav. djelo, 1999). Наике, чланице ЕУ су усвојиле стратегију *Европа 2000* која ставља брбу против бескућништва на прво мјесто (Видјети: Žarković, Petrović, Timotijević, 2012: 5).

25 Треба имати на уму да, како то лијепо примјећује Игњатовић (2014) стратегије најчешће остају мртво слово на папиру.

26 Bobić, M. nav. djelo, str. 8.

27 Ravenhill, M. nav. djelo, str. 146-148.

28 Timotijević (2012: 44) наводи податак да је по том основу 2011. године ухапшено 2 237 лица, а од тог броја 970 и кажњено. Видети и: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2016/3710-15.pdf>.

29 Чини се да се у том погледу мало шта промјенило у односу на претходна два вијека када су организоване тзв. „живе потери на скитнице и беспосличаре бивше осуђенике, блуднице и подваче којих је пуна престоница”. Њих је ваљало хватати, кажњавати и прогонити. Ријечју, престоницу је требало „очистити од беспосличара и смутљиваца”; Видети: Прпа, Б. (2008) *Живети у Београду 1890-1940*, Београд: Историјски архив Београда, стр. 566-567.

30 Lind, A. R. and Danowski, A. D. (1999) The Representation of the Homeless in U.S. Electronic Media: A Computational Linguistic Analysis, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 109-121.

31 Whang, I. and Min, E. nav. djelo, str. 121.

32 Тезе о социјалној селекцији и социјалној адаптацији свједоче у прилог инверзије. Судећи по тези о социјалној селекцији, бескућништво представља логичан исход болести зависности. За разлику од ове, теза о социјалној адаптацији зависност од психоактивних супстанци види као

Шта би о овој теми могли рећи људи који живе искуство бескућништва, не знамо јер се њихов глас ријетко чује.³³ Од-узета им је могућност да се пред другима представљају на начин који измиче општем дискурсу о бескућнику, јер приче о њима причају други, моћнији. Овакав јавни дискурс пре-клапа могуће другачије идентитетске осе, тако да дефиниса-ном (бескућнику) који је сатјеран у ћошак не остаје ништа друго него да прихвати представе које су о њему исплете-не.³⁴

Но, чак и тако одбачен од друштва, он и даље има (људску) потребу да припада. Али, коме и на какав начин бескућник може припадати? По свему судећи само себи сличнима. Не-ки прихватају овакву своју припадност као природну, кон-формирају се спољашењм притиску – слици о себи, врло брзо. За друге је процес нормализације болан и дуготрајан. На примјер, они с почетка негирају сличности између себе и других (бескућника) или се од њих настоје дистанцира-ти. То је нарочито често у случају оних старијих, или људи који су се изненада нашли у ситуацији бескућништва. Они настављају да себе посматрају на основу нити свог ранијег идентитета. Тако жене граде слике о себи позивајући се на мајчинство или на своје (добро) породично поријекло, док је за мушкарце кључна идентитетска одбрана њихов рани-ји статус или запослење. Иако оваква врста кризе не траје бесконачно већ се по правилу завршава прихватањем свог статуса и идентитета (бескућника), у случају једног бро-ја људи она доводи до потребе да се пронађе начин да се укључе у *нормалне* животне токове. Но, како у њиховој ег-зистенцијалој ситуацији по правилу нема промјена, и како је неопходно да пронађу начин – стратегије да преживе, ну-жно је да у неком тренукту сами себе дефинишу као бес-кућнике и/или уоче своје сличности са другим људима са истим искуством. Оваквом исходу погодују не само општи наратив о бескућнику, већ и објективне околности. Живећи на улици, на хладноћи, гладни, лишени сета за декорацију,³⁵ брзо остају без сегмента претходног идентитета: свог имена (добијају надимке), личне историје коју би могли потврдити

последницу живота на улици / у депривацији (видјети: Југовић А. и Лу-ковић, М., нав. дјело, 2012). Видјети и: Dragišić Labaš, S. (2012) *Čovek i alkohol u društvu*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, str. 39-41.

33 Тако су чак и у ТВ репортажама дијелови њихових наратива који се уклапају у друштвени конструкт о бескућништву присвојени од стране репортера; Whang, I. and Min, E. (1999) nav. djelo.

34 Ljubičić, M. (2016) *Identitet(i) i mentalna bolest*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, str. 43.

35 Gofman, E. (2009) *Azili*, Novi Sad: Mediterran Publishing, str. 31.

(нпр. фотографијама), ранијег физичког изгледа (хигијена и лична брига о себи значајно утичу на лични опис), на примјер. На крају им остаје да конструишу фиктивне приче каква је она о будућности, које преживљавање чине могућим.

На дјелу је дакле процес нормализације, који може да започне негирањем, али увијек завршава прихватањем (само) наметнутог идентитета. У том процесу кључну улогу игра прихватање дијеленог или поткултурног идентитета чије је извориште у култури бескућника.³⁶ Иако се овој култури приписује да промовише пасивност, резигнацију, усмјереност на садашњост, осјећања фатализма и немоћи, безнађа и беспомоћности, њена је улога у свакодневном животу бескућника изузетна. Она нуди упутства за преживљавање: укључује низ идентификатора какви су језик, облачење, изглед и понашање. Значајна је за сваког свог члана јер задовољава његову потребу да буде у онтолошком смислу сигуран, пружа важне идентитетске нити и појединцу и групи и задовољава потребе које ови људи мимо групе којој припадају не могу задовољити.

Па ипак, то не значи да је култура бескућника лишена конфликта. Заправо, они су њен саставни дио, и избијају око новца, жена, територија за прошење. У њој је присутна и специфична хијерархизација, заснована на инверзији вриједности. Равенхилова (2008) тако примјећује да је имати сколиозу плућа или хепатитис, прави благослов, јер највећи проблеми и потешкоће доносе и највиши статус.

Када је ријеч о нашој земљи, осим на основу непосредног и несистематизованог посматрања, мало шта знамо о култури бескућника. О њиховом идентитету још мање. Разлога за такво стање је доста, почев од одсуства научног интересовања, методолошких потешкоћа са којима би се истраживач неминовно сусрео, а које се тичу операционализације бескућништва и типологије особа које живе ово искуство, до могућности да се са појединим категоријама људи који припадају овој популацији ступи у контакт. Свјесни ових ограничења, а посебно сазнајних празнина о овој популацији, с једне стране, и потребе да о њиховим идентитетима чујемо из прве руке с друге, истраживање смо спровели у установи која их збрињава. Иако смо на тај начин сузили круг потенцијалних саговорника – јер искуство бескућништва живе и други људи ван *Прихватилишта, за одрасла и стара лица* у Београду (у даљем тексту *Прихватилиште*), добили смо прилику да стекнемо дубљи увид у то на који

36 Ravenhill, M. nav. djelo, str. 146.

начин ови људи перципирају себе и друге са којима дијеле слично егзистенцијално искуство.

Концептуални оквир студије је позајмљен из социјалног конструкционизма. Подсјетићемо: у традицији овог социолошког правца истраживане су различите теме које се тичу рада на идентитету, од тога како се они креирају, преговарају и поправљају кроз говор, како се људи родно дефинишу, преко тога како се у ову сврху користе симболи, нпр. одјећа, до драматуршке анализе идентитета креираног кроз девијантност, и/или оног који настаје у контексту институције. За конструкционисте идентитет је нешто што људи заједнички креирају/граде: „верзије нас” настају у сусретима са другима.³⁷ Људи комуницирају своје диспозиције и координишу акције имајући на уму контекст у ком се налазе, и друге који их окружују. Ко-конструкција³⁸ идентитета тако постаје ствар означавања, именовања и дефинисања. Анализа би одатле требала да ухвати описе и да објасни како људи конструишу своје перформансе и креирају сами себе и друге у релационој димензији.

Управо је овакав задатак: описати слике које о себи и другима имају резиденти *Прихватилишта* је био предмет наше студије. Од Швалбеа (Schwalbea) и Мејсон-Шрока (Mason-Schrock) смо посудили термин који нам се учинио корисним у операционализацији циљева наше анализе. Ријеч је о термину рад на идентитету (*identity work*) који омогућава да се слика о себи учини видљивим објектом анализе. Ми смо речени појам разумјели овако: 1. идентитет је никад завршен пројекат – ријеч је о слици која је подложна сталном де-конструисању; 2. у његовој изградњи се користе различите стратегије и симболи које је могуће идентификовати; 3. сетинг (у овом случају институција) има кључну улогу у ко-конструкцији идентитета.

У раду се нисмо руководили хипотезама, већ истраживачким питањима: 1. Какву слику о себи граде корисници *Прихватилишта*?; 2. Које референтне тачке користе да би изградиле наратив о себи?; 3. На који начин посматрају друге резиденте?

Да дођемо до одговора на речена питања нама је помогло пет корисника *Прихватилишта* са којима је вођен дубински интервју.³⁹ У одабиру саговорника кључну улогу су имали

37 Ver, V. nav. djelo, str. 61.

38 Ljubičić, M. (2015) Karakteristike lica smještenih u Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu, *Crimen*, VII, str. 68.

39 Истраживање је спроведено захваљујући љубазности и свесредној подршци директорке Прихватилишта, Невенке Никић Симатовић, и

запослени – није постојао ни један формални критеријум, који би саговорници требали испунити (осим да желе и кончано, да могу разговарати) да би се нашли у узорку.⁴⁰ У истраживачкој ситуацији се показало да претходно замишљени структурисани разговор није адекватан. Због тога смо одлучили да од њега одустанемо, и пустимо приче наших саговорника да изађу ван.⁴¹ Разговор смо усмјеравали минимално, настојећи да помиримо циљеве наше анализе, с једне стране, са потребом наших саговорника да причају о свом животу. Ова наизглед неструктурисаност се ипак није показала као проблематична, већ је, барем из наше перспективе, обогатила разумијевање рада на идентитету ових људи.

Све разговоре смо записали, транскрибовали и на њих примјенили квалитативну анализу садржаја.⁴² У наративима наших саговорника смо трагали за присуством или одсуством оних категорија анализе које описују референтне тачке личног, и идентитета других корисника установе.

Од кључног значаја за разумијевање рада на идентитету је био контекст у којем је истраживање спроведено. Ријеч је о *Прихватилишту*, установи која збрињава људе у стању хитне социјалне потребе, без средстава за живот, личних докумената, без крова над главом. У установи се најчешће налазе лица из категорије бескућника, скитница, алкохоличара и просјака. Оне које нико неће.⁴³ Ови људи су најчешће у запуштеном стању, промрзли, исцрпљени, гладни, боси. Међу њима има и психички измјењених, старих и дементних лица који о себи не могу бринути. Установа пружа стручну помоћ и подршку, смештај, исхрану, здравствене услуге. Настоји да у оквирима својих могућности трајно ријеша њихов статус и отклони узроке који су довели до њиховог оваквог деликатног стања. Иако је капацитет установе 105 лежајева, она је посљедњих година у континуитету пренасељена. У тренутку када је вршено истраживање бројала је 114 корисника (72 мушкарца и 42 жене).

запослених у овој установи.

40 Критеријум одабира испитаника смо препустили запосленима.

41 Ljubičić, M. nav. djelo, str. 69.

42 Бави се латентним значењем садржаја, а не садржајем по себи. Видјети: Manić, Ž. (2017) *Analiza sadržaja u sociologiji*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, str. 48.

43 http://prihvatiliste.org/?page_id=2

Цртица о саговорницима

Да представимо наше саговорнике.⁴⁴ Ријеч је о пет мушкараца, узраста од 40 до 66 година. Ни један међу њима није у браку (једном је супруга преминула прије десет година), као најближу породицу помињу браћу и сестре (4) и/или мајку и оца (2). Два наша саговорника имају дјецу, али о својим потомцима не причају. Тројица су завршила средњу, а двојица четири разреда основне школе или осмољетку. Формални радни однос су засновала двојица, а два испитаника су радила на црно. Пети, Емир, за себе каже да је пољопривредник (иако годинама живи у Београду) (Табела 1).

Име	година рођења	мјесто рођења	образовање	занимање	чланови породице	брачно стање	дјеца	до доласка у установу живио са	дужина боравка у Прихватилишту
Марко	1977	Београд	ССС	рад на црно	мајка	самац	не	мајком, у њеној кући	9 година
Павле	1948	село, западна Србија	ССС	пензионер	братанац	удовац	двоје	са дјецом, у свом стану	30 дана
Емир	1949	село, Косово	4 ош	незапослен	браћа сестре	самац	не	сам, у безусловној просторији	10 мјесеци
Данијел	1971	Београд	ССС	незапослен	сестра	самац	једно	са сестром, као подстанар	9 мјесеци
Немања	1968	село, источна Србија	ош	рад на црно	брат, сестре	самац	не	сам као подстанар	око 30 дана

Табела 1. Основне социодемографске карактеристике саговорника-корисника *Прихватилишта*

О себи и другима

Сагледане у цјелини, приче наших саговорника откривају различите нити њихових идентитета. Но, међу њиховим причама постоје бројне сличности. На примјер, ситуирање наратора. Тако осим Емира, који је фокусиран на непријатно *овдје и сада*, остали причају и о прошлости и о садашњости и о будућности, али – веома мало о *Прихватилишту*. Оно је прва референтна тачка у свим причама, у којима наратори користећи згодне синтагме какве су *дотеран* или *завршио овде* дају значење свом пријему у установу. Њихов долазак наине није добровољан: овде су их *дотерали из болницу*, оставили, или су били присиљени да дођу јер нису имали куд. Но, ниједном ријечју не помињу свој могући нови идентитет – бескућника. Умјесто тога бирају неке друге

44 Њихова имена су промјењена ради заштите анонимности.

референтне тачке. Марку је тако лично прихватљивије да се представи као: *психијатријски случај*. Али ми се не привиђа, него као корисник *Прихватилишта*. Коначно, уводни дио његовог наратива објашњава и због чега је он *доспео овде*. *Прво сам био луд, па секиро 'мајку*.

Павле указује на наративни заплет – заправо игру случаја због којег је дошао у установу. Каже да се ту нашао *због непокретности*. *Довезли ме са Ургентног Центра јер у Сокобањској (у болници) нису имали места, и прави дистанцу у односу на сада и овдје*. *Сутра, каже: идем кући*.

Емир преговара смисао боравка у *Прихватилишту* и са собом и са својом публиком. Његов увод у причу о доласку је значајан стога што је тај сегмент наратива уједно и најопширнији. Резигнирано – из приче која ће услиједити лако је схватити због чега, објашњава шта се десило. Каже: *Купио мало ракију и мислио Нову годину да дочекам. Мало колега је био пијан и ја сам био мало под гасом. Мислио да мало лежим. Да ме пробудиш реко му: да дочекам Нову годину. И био на спавање. Кад видим да виче и у мени пламен, али није јако као код њега. Устао од кревет и побего ван. Отуда од три метра изгорео и го ван изишо од туда. Дошло хитна помоћ и ватрогасци ми узели су мене од туде и реко сам ватрогасци да има још један ту. Не ми интересира, казали. У болницу су ми одвезли тако голог. Довели овде мене из болницу*.

Данијел своје представљање започиње питањем које разоткрива његов неизвјестан статус и могуће, а неприхватљиве исходе са којима се суочавају други корисници *Прихватилишта*: *Не знам да ли сам бескућник као и остали. Не знам да ли и даље живим са сестром*. Дозвољава могућност да се брзо деси да буде *на улици*, али и да добије *породичну пензију или социјалну помоћ*. Нежељеном исходу – да (п)остане бескућник одмах даје утјешни смисао. Проналази да је његова улога у *Прихватилишту* веома битна. У овој установи он је *додатна рука за fine послове*.

Немања себе криви због тога што је завршио овде. Повриједио се док је сјекао дрва, али није знао да *купи прашак да рана зарасте*. *Нисам мого да мрднем. Болела ме и кичма. Укочило ме*. То је у његовом искуство потпуно непозната ситуација јер он од ничег не болује. *Нит пијем лекове нити инекције. Послали ме лекари овде, они ме дотерали*. Њему тешко пада што га *кљукају са неке лекове*. *То је неопходно. То никад нисам тио, сад и никад више!*

У даљем представљању у односу на Емира и Данијела, Марко, Павле и Немања користе другачије идентитетске куке.

Они реферирају на етику рада као на кључну одредницу. На примјер, Марко је радио у струци као кувар: у *хотелу Југославија*, у *Цецину пекару*, код студењака, у *Фрикому почео*, али има проблеме с стомаком. Казали му *Кад решиш проблеме, да се јавиш*. Открива и то да директору *Прихватилишта* понудио да ради као кувар, али није могао, јер је штићеник. Овај га је утјешило и казао да ће сигурно нешто наћи да ради. Тако се и десило и Марку су *дали да продаје новине*. О овом свом послу прича са великим поносом. Разлог: захваљујући продаји новина може себи приуштити да купи *цигарете*, *бурек* или *хамбургер* јер му се не свиђа храна коју им дају. Друго, зато што продаје новине сада у њега имају *поверења*. Чак му и друг каже: *Ти ми не делујеш баш да си луд*. Коначно, још важније је то што га други људи мимо *Прихватилишта препознају на улици* (подвукла М. Љ.). *Једна жена каже да ме видела на ТВ, то ми значи. Прилазе ми и девојке. Знам француски пар речи (прича)*. Потврду да нема разлике између њега и других (ван установе) је добио и од других: *Пре годину дана причао сам са студентима да ли могу ја да упишем факултет са 40-50 година. Може каже на редовно. Ја би уписао! Мора да имаш знање!*

Павле, сада пензионер, нашироко прича о свом радном искуству и сналажљивости. Кад је имао 52 године његова фирма се распала. *Канта па на улицу. Отишао сам да чистим лист. Чистио сам од Правног факултета до Вуковог споменика*. Правећи паралеле између себе и осталих резидената уочава међусобно дефинишуће разлике. Ти други махом *нерадници*, *људи који нису хтели да раде*. *Добије социјално, добије хонорар, они су задовољни. Лакше им је него да било шта друго да раде. Млађи човек па зар ниси могао да нешто радиш? Боље би ти било да си било шта радио него да си за једну вечеру, ручак...*

Тежак рад, мука и жртвовање су кључне референтне тачке Немањиног идентитета. За њега је живот борба и одрицање. На примјер, он се живо сјећа како је ишао у школу удаљену 12 километара, како није имао код кога да учи, како му је било хладно, *Поплавимо*, вели, и како и поред тога није одустао од осмољетке, иако није морао да заврши школу, како је као најстарији у породици због очеве болести морао радити, косити ливаде, чувати стоку, како је бринуо о свом брату и сестрама и како то и данас чини, и како се сам својим радом издржава. *Радим код људи изнемоглих, старих. Ја данас могу да зарадим 1.000 дин*. И резигнирано додаје: *...а овде плату немам, немам пензију*.

Данијел и Емир не користе рад нити етику рада као важне идентитетске куке. На примјер, Данијел се врло кратко

осврће на оно чиме се бавио у прошлости, осим кад то говори у прилог његове изузетности у садашњем тренутку. Себе сматра десном руком особља, терапеутом који *лечи себе и друге љубављу и разумевањем и...* Кукају мени. *Ја сам им овде дошао као анђео. Ја овде људима враћам што су им узели, што су им отели, што су изгубили.* Наводи примјер. *Мали Иван... Њему су узели 30 година живота. Агресиван је, а ја сам му вратио његову агресивност и казао му да треба да буде слободан и користи је само у опасности. Реко ми је: хвала ти што си ме научио да користим моје моћи. Не могу да обуздам енергију. Кажу ми на чему си ти? Објашњава како се десило да постане фрик. Док је лежао у болници обузела га је нека тако силна енергија да му је тело вибрирало, спала ми је и минђуша и ланац и браунила из руке. Коначно, да је сада заиста посебан доказује и то што од тада више није ХИВ позитиван.*

Емиров наратив тече сада и овдје. Он не говори о прошлости (изузев да би објаснио због чега је дошао у *Прихватилиште*), већ је фокусиран на свакодневицу коју живи. За разлику од осталих, о својим радним ангажманима или тренутним постигнућима говори крајње штуро, претпостављамо зато што они не спадају у домен конвенционалног. О томе каже: *По канте неке старе ствари тражим. Носим на пијац и продајем.* Његова прича је фокусирана на невоље са којима се сусреће свакодневно. То су: тешка материјална ситуација: *Немам пензију; одуство сваке врсте подршке: Немам помоћ. Ни личну карту ми нису дали, шта да ти причам? Социјална помоћ људима помажу. Ништа да ми помогне, ни динар нисам добио; и лоше здравствено стање: Болестан сам. Оперисао оба кука. Изгорео се.* Постоји и једна тема којој се овај човјек у свом причању константно враћао. Ми смо је назвали *муке с креветом*. Ради се о томе да му неко мокри у кревет. *П..... ми људи у кревет. Седећи сав ноћ стојим. Већ месец дана. Овај један видео човек да п... у кревет. Све смрди кревет од п..... Пусту тројицу четворицу не знаш ко ти п... у кревет.* Ова мука коју Емир не може ријешити сам: *Буним се па ме још нападају људи после, нити наилази на подршку других: Јављам се овде (запосленима). Нико ме не узима у обзир. Немаш код ког да се жалиш, вјерујемо потврђује његову позицију немоћнога, невидљивога, непостојећег човјека. Коначно, крајње је zgodна метафора коју користи да би описао доживљај себе у *Прихватилишту*. Он каже: *Седим овде као стуб. Нема с кога да разговарам.**

Факт да овај човјек нема кућу: *Кад немам куд и овде добро. Шта да ти причам? Да ти чува нико неће! Шта да ти кажем?*, нити могућност да ступи у контакт са породицом

која живи далеко: *Немам телефон и не знам да свирам на телефон*, његов наратив чини значајно другачијим у односу на приче других.

Наиме, остали помињу као важну референтну тачку кућу. *Имати кућу* чини њихов боравак у *Прихватилишту* лакшим за поднијети, штити од неприхватљивог идентитета (бити бескућник), а будућност извјеснијом. На примјер, Марко за себе вели да је у *Прихватилишту* привремено, јер није бескућник. *Имам кућу*. Петар одмах на почетку разговара казује да сутра иде кући, да има две куће на селу, једну родитељску и другу коју је купио за викендицу. Закључује: *Своја кућа, своја слобода*. С посебним поносом и топлином о својој кући, заправо соби у Р. у којој живи, а коју му је *дао газда да зету не би досађивао*, прича Немања. Описује намјештај: *Имам кауч, сто, регал, четири столице, смередевац, испред тераса*. Осмјехује се док се грије на ватри неког пања из свог сјећања, и наставља враћајући се у реалност: *Није лоше овде. Има кревет, има све, али само за оне који немају где, који немају кућу*. За разлику од њих овај човјек има *стан где да живи и од чега да живи*.

Наративи о другим резидентима – које само Марко експлицитно именује и назива *бескућницима*, су посебно интересантни. Заправо, чини се да су поред личних особина и куће, важна референтна тачка самодефинисања и представљања други резиденти. О њима је на посебно аналитичан начин причао Данијел. Кориснике је подијелио на три групе, уз ограду да су му *Сви драги, сви исти*. *Имају личност и карактер, једнаки су самном*. *Нису школовани, али њихове изјаве, реченице, имају исту јачину као моје*. У прву, на љевствници најнижу групу убраја *послушне*. *То су људи који раде шта год од њих тражиш*. *Нису много интелигентни*. Другу групу чине агресивни, доминантни. И једни и други су *задовољни кад их загрлиш, да им се обратиш, кад их похвале осећају топлоту*. *Код њих само да буде пријатно и пун стомачић*. Трећу групу, у коју и себе убраја, чини пет-шест корисника, који су *релативно смирени, доста интелектуални, али опет људи са бројним пороцима*. У односу на остале они једини имају увид и схватају да је *место на које су пали ... сувише ниско*. *Они знају да овде завришиш јер си прокоцкао имање, много тио, дрогира се*.

За разлику од Данијела, остали настоје да направе јасну дистанцу у односу на друге кориснике. У *Прихватилишту* је *мало доби људи (Емир), интелигентног народа, нпр. једна професорка француског која се понекад изгуби, она је у памети, друго је изгубљено* (Петар). Највећи број резидената спада у другачије: 1. агресивне – ментално обољеле: *Ту су*

у главни нездрави људи. Ту нема разговор дужи. Ти говориш овако, он говори другачије. Не можеш ти да му докажеш никако (Емир), са којима се не улази у дуел. Свеједно му је како ће да повреди, свакако, псује (Петар), Има ту свакојаких и поремећених. Можда су неки пили и дрогу. Људи без коменатра, све причају безвезе, све неки луди (Небојша), 2. бивше затворенике: Прича мени један човек Ја сам мало био на слободу, цео век био у затвор. Чим је био на робију од тога нема ништа. Не интересују ме такви људи у животу (Небојша), 3. нераднике: Лакше им је него да било шта друго да раде. Променио један више прихватилиша, те његове глупости негде научио (Петар), 4. лажљивце: Има једна што прича да су јој одузели стан, а од тога није тачно ништа. Иста прича само се врти (Петар).

Ту су и непокретни: најгрђе је који лежи, и обољели од деменције: Одмах приметите дементне особе, треба их саслушати. Битно је да нису агресивни и да не праве проблеме (Петар), и они прилагођени: Има један жена која је ту шест година. После друге се адаптирала. Сваки дан је нормалан. Ја лично не гледам да је то нормално, ако имате породицу кући, ако сте некад нешто поседовали, како то може бити нормално?, пита се Петар.

Са већином ових других, слажу се наши саговорници, најпаметније је не ступати у контакт. Свађа је наине уобичајена: сваки дан. Идеш на купање и идеш на ручак и свађа се и тако увек (Емир), краде се, мада има и оних без тог искуства (Немања каже: Мене нико није укро ништа), псује много (Марко), а Петар из позиције стриктно конвенционалног човјека који је случајно залутао у Прихватилиште очекујући да је ријеч о установи другачијег типа, каже да ни особљу није лако са њима (подвукла М. Љ.). То су неки букачи, без везе, бацају храну на сервирке, докторка када га пита како је, они се на њу деру, и закључује: Основни ред културног човека је културно понашање. На крају помирљивим тоном додаје да и за њих мора бити неко место.

Но, ваља примјетити да унутаргрупна дистанца нестаје или барем постаје мање битна онда када саговорници поставе себе и друге резиденте наспрам спољашњег свијета. Све побројане категорије другачијих заједно са нашим саговорницима у сусрету са другима споља постају Корисник Прихватилишта. На примјер, и поред тога што оштро критикује људе који иду на контејнер. То су они који жицкају, то је забрањено, и што сматра да са њима не треба да се дружи, Марко их савјетује да морају да држе до себе. Ево и због чега: јер излазе међу народ. Мораш да будеш чист и уредан, да привучеш народ. Иако је увјерен да други (ван

Прихватилишта) не желе да се друже са њима, јер су без пара, овај човјек је сигуран да је потребно причати са људима. Не можемо а да се не запитамо, да ли је то његов начин да буде видљив? Питање хигијене је важно и за Данијела јер сматра да су корисници установе одбачени и по том основу. Он разумије због чега овим људима није битно то што су прљави, што немају осећај кад се хране. Храна пада по њима. Као да им је то један део тела, и то што прстима прелазе преко фекалија, копају, ваде рукама, и што се не гаде ... ничег. Каже: *Ментално и физичко стање их је онеспособило да воде рачуна о хигијени.* Увјерен да су одрекли својих супермоћи – поверења у себе, да су разочарани, без воље за животом, због државе и окружења. Зато што су одбачени. На крају закључује, реферирајући на неког непознатог њега и неке друге њих и правдајући их све заједно: *Људи вани имају право да га презиру, јер су били неодговорни према себи. Неодговорни, нон стоп неодговорни. Нису ни желели ни планирали. То није ни порок.*

Ниједан од наших саговорника се није прилагодио на живот у *Прихватлишту*. Заправо, сви одреда одбијају могућност да се повежу са установом неким чвршћим везама. На примјер, Небојша вели *Нисам се навико, нити ми пада на памет. Никад.* Слично тврди и Петар: *Искрен да будем, нисам се привикао,* Марко рачуна на привремени боравак, и подсјећа да се *тешко прилагодио.* Емир гледа како да изађе: *Шта ћу одве? Није за мене овде,* а Данијел брине: *Шта ако останем заувек?* и открива своја осјећања: *Очајан сам, разочаран. Осећам се бедно.* Обраћајући се неком за себе видљивом њему, каже: *Дошао си до дна. Ако не успеш да устанеш идеш два метра под земљу. Ако трупкаш у супротном правцу, можда успеш.*

Са мјеста на којем су, сви ови људи гледају у будућност – с оптимизмом. Разлог: у неком сутра неће бити у установи, већ код – куће. Марко вели да би *волео да иде кући.* Све би позвао на роштиљ. *И вас,* каже. У то замишљено сутра ван институције смјешта префериране активности: *Да сам кући кувао би мусаку, пуњене паприке, снашио би се с кевома. Заједно би кували.* Све би било другачије и он би био другачији: не би више *секирао мајку. Одмах бих уписа Вишу пословну и Вишу угоститељску, радио би ко рецепционар. Ту радиш само са компјутером, нема да бринеш због тремора руку.* Подсјећа и себе и публику да није само ствар о пустим сновима: има мајчину подршку и очекује ново суђење у јануару да *скинем староца, да докажем да могу сам да функцинишем.* Први корак ка бољем сутра и Емир би направио када би изашао из *Прихватилишта.* Нада се: *Можда који*

ме зна да ми помогне. Мислим да ће да изађем. Ако можем да нађем стан. Неки ће да ми поможе. И у крајње оптимистичном тону завршава: *Можда се изненадим боље нешто за живот.* Данијел казује да није од особа које не умију да се снађу. Кад изађе наћи ће посао. *Можда се вратим код дечка, да поделимо кирију.* Ту су и жеље: *Волео би да одем у Лондон. Кад будем изашао да скупим за карту и да идем било где – то је слобода.* Небојша планира да изађе, па било то и на своју одговорност и *правац на аутобус, по мајку*, да је доведе код сестара. А он ће и даље да ради.

Умјесто закључка

У раду је било ријечи о идентитетима корисника установе која збрињава бескућнике. Циљ наше анализе је био да препознамо, опишемо и коначно, разумијемо референце помоћу којих наши саговорници граде слике о себи и другима. Смјернице за разумијевање неких нити идентитета – симболичног оруђа за ситуирање самоперцепције, смо посудили од социјалних конструкциониста. Судећи по њима, идентитет је никад завршени пројекат који настаје као резултат својеврсног социјалног плеса⁴⁵ са различитим играчима. Због тога слика о себи добија бројне верзије, које настају у контакту са другима, и у контекстима у којима се дешава њихово сусретање. Ваља на уму имати и то да су ситуације сусретања и дискурзивно обликоване. Сусрет бескућника и оног који не живи такво искуство дешава се унутар опште истине о првом као о лудом, нераднику, лијеном. У њега не треба гледати, већ се он игнорише, у крајњем скору дехуманизује и деградира од стране *нормалних*.⁴⁶ Коначно, такав одбацујући општи дискурс о бескућништву, људе који живе ово искуство усмјерава ка себи сличнима.

Које верзије о себи ови људи својој публици могу понудити? О томе из научног угла гледано, не знамо много. Сматрајући ову тему релевантном у нашем пилот истраживању трагали смо за значењем садржаја прича које су са нама дијелили корисници установе која збрињава бескућнике.

У њиховим причама пронашли смо неколико заједничких чврстих референтних тачака, које, показале се, имају једну функцију: одбранити представу о себи од општег дискурса о бескућнику. То су: временско и просторно уоквиравање прича о себи, сегменти наратива о кући, о личним особинама, о другима и будућности. Тако они представљање

45 Ver, V. nav. djelo, str. 62.

46 Овај термин смо употребили како бисмо скренули пажњу на дискурзивну дихотомију између не-бескућника и оних који живе такво искуство.

започињу потрагом за објашњењем свог статуса корисник *Прихватилишта* и порицањем да је одлука да буду *овде* својевољно донијета, а остатак причања ситуирају ван установе, у прошлост, у будућност и у мањој мјери у садашњост. Да наративно искораче из *Прихватилишта* нашим саговорницима помажу друге рефрентне тачке: приче о кући и индиректна компарација са другима. Да су приче о кући важна идентитетска нит помоћу које се бране од факта да једини дом који имају у овом тренутку дијеле са себи сличнима – бескућницима, потврђује и Емиров наратив. За разлику од осталих, његова кућа је изгорјела. Поништавање физичког објекта – персонификације дома, овог човјека смјешта у неприхватљиво сада и овдје. Његово причање се тако ограничава на муке са којим се сусреће, и из којих не види излаз.

Ту је још једна техника одбране слике о себи: упоређивање са другима и истицање својих специфичности и међусобних разлика. Ови други су луди, лијени, склони сукобима, људи које треба избјегавати. Па ипак, нашим саговорницима не недостаје својеврсне емпатије. Из своје позиције – морално супериорнијих и достојнијих повјерења, на друге резиденте нпр. оне који *иду на канте*, који су прљави и не брину о себи, се љуте, али и савјетују, разумију или барем рационализују да и за њих такве *треба да постоји неко место*. Тешко је открити латентно иза исказане емпатије и настојања да се ови други приволе на промјену. Упитно је наима да ли је овдје ријеч о некој врсти личног путоказа и/или самокритике, о самопотврђивању кроз поређење или неосвијештеном настојању да се пред другима споља колективно представе као бољи. Коначно, да су управо ти други веома важни откривамо у наративима оних испитаника који нису прекинули чини се, кључну везу са споља – имати кућу. Они стално провјеравају преговарајући са *нормалним* људима да ли су одбачени, и потврђују да их ти други још увијек препознају. С друге стране, ова је веза лабава у случају двојице испитаника који немају дом. Један се одлучио на самоизолацију и у спољашњем и у свијету установе, док други трага за осмишљавањем потенцијалног идентитета бескућника везујући се за установу и себе представљајући као у том свијету неопходног и надасве изузетног. Коначно, независно од тога гдје се налазе, сви наши саговорници са повјерењем гледају у будућност. Вјерујемо – осмишљавање могућих нових верзија себе и својих живота, релативизира важење општег дискурса који прати кориснике установе.

Могли бисмо закључити нашу анализу сљедећом опсервацијом – да и људи на крајњој друштвеној маргини прихватају

општи дискурс о бескућницима, да је ријеч о друштвеној истини која ни њима који живе ово искуство није прихватљива, и коначно да располажу сетом техника и стратегија да се одбране, и вјерујемо у будућности (уз подршку система који би подразумијевао конкретну помоћ око становања и материјалног обезбјеђења, али и одсуство стигме) промјене своју егзистенцијалну ситуацију. Будући да је ријеч о претпоставци без довољно јаке емпијске потврде – истраживањем смо обухватили тек мали број испитаника, са своје стране пледирамо на даље истраживање ове посебно сложене⁴⁷ тематике. Разлога за то има много.⁴⁸

ЛИТЕРАТУРА:

Ber, V. (2001) *Uvod u socijalni konstrukcionizam*, Beograd: Zepet Book World.

Bobić, M. (2014) *Beskućnici u Srbiji danas*, Beograd: Republički zavod za statistiku.

Dragišić Labaš, S. (2012) *Čovek i alkohol u društvu*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Farrington, A. and Robinson, W. P. (1999) Homelessness and Strategies of Identity Maintenance: A Participant Observation Study, *J. Community Appl. Soc. Psychol.* 9, pp. 175-194

Fiske, J. For Cultural Interpretaton: A Study of the Culture of Homelessness, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 1-23.

Gofman, E. (2009) *Azili*, Novi sad: Mediterran Publishing.

Graland, D. (2001) *The Culture of Control*, Chicago: The University of Chicago Press.

http://prihvatiliste.org/?page_id=2, pristupljeno 10. 9. 2017.

<http://www.alo.rs/skitnici-cupali-nokte-i-zivog-ga-zapalili/115881>, pristupljeno 5. 9. 2017.

47 Истраживач који се упушта у испитивање бескућништва је поред низом изазова. Ево једног: бескућништво је дефинисано на различите начине, те је тешко одређити ко спада у ову категорију. Ово посебно важи у случају тзв. секундарних бескућника, од којих неки могу бити готово невидљиви (нпр. људи који живе у нехигијенским насељима).

48 Навешћемо неке. Статистички подаци говоре у прилог тези да је број људи који су у ризику од бескућништва висок, да се може очекивати пораст броја примарних и секундарних бескућника у нашој земљи. С друге стране, друштвени однос према овим људима захтјева обимну социолошку анализу, чији би за сада амбициозни циљ могао бити – промјена друштвеног статуса и перцепције бескућника.

<http://www.blic.rs/vesti/hronika/ubistvo-na-medaku-pijana-svada-dva-prijatelja-slucajno-dovela-do-stravicne-tragedije/jn4q9y7>, pristupljeno 5. 9. 2017.

<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2016/3710-15.pdf>, pristupljeno 10. 9. 2017.

Ignjatović, Đ. (2014) *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Југовић, А. и Луковић, М. (2012) Феномен бескућништва у савременом друштву, *Социјална мисао* 4, стр. 11-29.

Kramer, M. E. and Lee, S. Homelessness: The Other as Object, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 135-159.

Levinson, D. and Ross, M. (2007) *Homelessness handbook*, Great Barrington, Massachusetts: Berkshire Publishing Group LLC.

Lind, A. R. and Danowski, A. D. (1999) The Representation of the Homeless in U.S. Electronic Media: A Computational Linguistic Analysis, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London: Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 109-121.

Љубичић, М. (2014) Виктимизација и сиромаштво: о жртвама и жртвованима у Србији, *Социолошки преглед*, vol. XLVIII (2014), бр. 4, стр. 565–582.

Ljubičić, M. (2015) Karakteristike lica smještenih u Specijalnu zatvorksu bolnicu u Beogradu, *Crimen*, VII, str. 58-82.

Ljubičić, M. (2016) *Identitet(i) i mentalna bolest*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Manić, Ž. (2017) *Analiza sadržaja u sociologiji*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

McCarthy, L. (2013) Homelessness and identity: a critical review of the literature and theory, *People, Place & Policy Online*, 7/1, pp. 46-58.

Očić, Č. (2014) *Moguće strategije razvoja Srbije*, Beograd: SANU.

Прпа, Б. (2008) *Живети у Београду 1890-1940*, Београд: Историјски архив Београда.

Ravenhill, M. (2008) *The culture of homelessness*, UK, USA Ashgate: Publishing Limited.

Sarajlija, M. (2012) Psihijatrijski poremećaji u populaciji beskućnika, *Socijalna misao*, 4, str. 117-127.

Schwalbe, L. M. and Mason-Schrock, D. (1996) Identity work as group process, *Advances in Group Process*, Vol 13, pp. 113-147.

Timotijević, M. (2012) Beskućništvo u transformaciji, *Socijalna misao*, 4, str. 41-55.

Whang, I. and Min, E. Discourse Analysis of Television News on Public Antagonism Against the Homeless, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 95-109.

Whang, I. and Min, E. Blaming the Homeless: The Populist Aspect of Network TV News, in: *Reading the Homeless*, editor Min, E. (1999), Westport, Connecticut, London; Greenwood Publishing Group, Praeger, pp. 121-135.

Young, J. (1999) *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*, USA: Sage Publication, Ltd.

Žarković, B., Petrović, M. i Timotijević, M. (2012) *Bez kuće, bez doma. Rezultati istraživanja beskućništva u Srbiji*, Beograd: Publikum.

Milana Ljubičić

University in Belgrade, Faculty of Philosophy –
Department for Sociology, Belgrade

WHO IS THE HOMELESS

STORIES FROM *THE SHELTER FOR ADULTS AND OLD* IN BELGRADE

Abstract

This paper offers analysis of the stories told by beneficiaries of the Shelter for Adults and the Elderly in Belgrade, about themselves and others. The goal was to recognize and describe identity hooks for self-presentation. In order to understand our respondents' narratives, it was necessary to respect the milieu in which the narration took place. This specific context – the institution for care of persons in social need i.e. a shelter for the homeless – is influencing not only the ways of encountering others, but also the version of the truth about oneself. The conceptual framework of the study was found in social constructionism, and the starting assumption is that the process of identity work is interactive in its nature. In other words, we create self-identity negotiating with others and with ourselves. Searching for personal identity points, deep interviews were conducted with five residents of the shelter. In their narratives, important identity hooks are recognized: personal traits, values and significant others, in relation to which they build/defend their identities.

Key words: *shelter, homelessness, identities, social constructionism*